

Piaseczno, 21.06.2021 r.

Dr hab. Mariusz Jerzy Golecki, prof. UŁ
Instytut Badań Prawnoporównawczych i Interdyscyplinarnych
Zakład Metodologii Prawoznawstwa i Badań Interdyscyplinarnych
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Łódzki

**OCENA AKTYWNOŚCI NAUKOWEJ ORAZ ROZPRAWY HABILITACYJNEJ
DOKTORA JANA HALBERDY PT.: „ESTOPPEL W ANGLOAMERYKAŃSKIM
PRAWIE PRYWATNYM”, KSIĘGARNIA AKADEMICKA, KRAKÓW 2020**

Recenzja niniejsza została przygotowana w związku z pismem Pana Prof. zw. dr hab. Jerzego Paulińskiego, Dziekana Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie z dn. 2 kwietnia 2021 r., informującym mnie, że zostałem powołany przez Radę Dyscypliny Nauki prawne Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (uchwała z dn. 15 marca 2021 r.) na recenzenta w przewodzie habilitacyjnym dr Jana Halberdy.

I. Ocena osiągnięć naukowych o których mowa w art. 219 ust. 1. pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 478).

Pan dr Jan Halberda specjalizuje się w historii prawa, w szczególności w zakresie prawa prywatnego oraz komparatystyce prawniczej.

Jako osiągnięcia naukowe w rozumieniu art. 219 ust. 1. pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 478) wskazana została rozprawa habilitacyjna pt.: „*Estoppel* w angloamerykańskim prawie prywatnym”, Kraków (Księgarnia Akademicka) 2020, ISBN 978-83-8138-259-5 (druk), ISBN 978-83-8138-260-1 (on-line, pdf), licząca 526 stron.

I.1. Problem badawczy

Przedmiot recenzowanej rozprawy stanowi analiza instytucji prawnych służących ograniczeniu skutków formalizmu prawnego, w prawie angloamerykańskim określanych jako; *promissory estoppel*, *proprietary estoppel*, *estoppel by convention*. Cechę wspólną omawianych instytucji stanowi z jednej strony ich pochodzenie wiążące się w sposób bezpośredni z zasadami słuszności oraz *equity*, stosowanymi przez sądy kanclerskie (*equitable estoppel*), z drugiej zaś funkcja polegająca na powstrzymaniu negatywnych skutków wynikających z działania opartego na zaufaniu do drugiej strony stosunku prawnego, czy to na płaszczyźnie prawa zobowiązań umownych czy też w związku z prawem rzeczowym. Omawiane instytucje pełnią zatem w prawie angielskim, czy szerzej, angloamerykańskim rolę zbliżoną do zakazu nadużywania prawa w prawie kontynentalnym, czy też zasady ochrony dobrej wiary, które w ogólnej formie nie znajdują swego odpowiednika w angielskim prawie prywatnym. Wynika to z pewnością z różnic pomiędzy prawem kontynentalnym a prawem precedensowym, stanowiącym podstawę angloamerykańskiego prawa umów po dzień dzisiejszy. Ponadto prawo to nie zostało skodyfikowane, a co za tym idzie nie posiada także charakterystycznych dla cywilistyki kontynentalnej, zarówno w wydaniu romańskim jak i germańskim, ogólnych zasad przenikających prawo cywilne, do których zaliczyć należy zakaz nadużywania prawa, czy ochronę dobrej wiary. Habilitant trafnie wskazuje na to, że komparatystyczne analizy tej problematyki przedstawione w polskiej doktrynie pomijają co do zasady prawo angielskie i amerykańskie. Już sam ten fakt sprawia, że zagadnienie stanowiące przedmiot recenzowanej rozprawy wypełnia istotną lukę istniejącą w polskiej literaturze zarówno cywilistycznej, jak i komparatystycznej.

Niewątpliwie szczegółowa analiza instytucji prawnych będącym funkcjonalnym odpowiednikiem kontynentalnej zasady dobrej wiary oraz zakazu nadużycia prawa w prawie anglosaskim stanowi istotne wyzwanie, a tym samym ambitne i pożyteczne zadanie badawcze. Zadanie tym bardziej ambitne, że nieprzystawalność pojęć prawnych i konstrukcji charakterystycznych dla prawa kontynentalnego i precedensowego jest wyjątkowa w tym obszarze. Ma to oczywiście związek ze stopniem recepcji prawa rzymskiego, ale także odmiennym podejściem metodologicznym w obydwu kulturach prawnych. Zarazem sytuacja taka prowokuje do zadania pytania, czy możliwe jest dokonanie precyzyjnej, wyczerpującej analizy instytucji prawa anglosaskiego, niejako z perspektywy przyjętej w naszej, a zatem kontynentalnej kulturze prawnej. Odwołując się do znanego rozróżnienia wprowadzonego przez H.L.A. Harta na „zewnątrzny” oraz „wewnętrzny” punkt widzenia, można postawić pytanie o to, czy już samo poszukiwanie jednolitej płaszczyzny dla tak różnych instytucji prawnych, jak *promissory estoppel* z jednej oraz *proprietary*

estoppel z drugiej strony nie stanowi przejawu takiego „zewnątrznego” punktu widzenia na prawo anglosaskie, tendencji do uogólnienia, poszukiwania ogólnych pojęć prawnych, tendencji *stricte* cywilistycznej czy wręcz neopandekstystycznej, tak charakterystycznej dla kontynentalnej nauki prawa cywilnego, co do zasady obcej zaś doktrynie angloamerykańskiej. Recenzowana praca odpowiada jednak wymogom rzetelności w zakresie prezentowania analizowanych instytucji prawnych, a Habilitant w bardzo udany sposób połączył dążenie do poszukiwania uogólnień oraz analogii wobec prawa kontynentalnego z wyjątkowo precyzyjnym i wnikliwym spojrzeniem na omawiane instytucje z „wewnętrznego” punktu widzenia, nie forsując sztucznych uogólnień, nie poszukując łatwych analogii, ale raczej zgłębiając podobieństwa i różnice pomiędzy różnymi typami instytucji określanej jako *estoppel*, a przejawiającej się w różnych, historycznie ukształtowanych przez orzecznictwo sądowe formach, realizujących podobne w gruncie rzeczy funkcje.

Jak z resztą zauważa sam Habilitant, kluczowe dla określenia trafności wyboru przedmiotu badań pozostaje nie tyle pytanie o to, czy tytułowa instytucja „*estoppel*” w rzeczywistości jest jednolitą instytucją prawną, ale raczej czy w doktrynie angloamerykańskiej oraz w orzecznictwie sądowym sformułowana została taka teza co do jej jednolitości. Jeśli bowiem prawnicy angielscy i amerykańscy nie zauważaliby potrzeby toczenia tego typu debaty co do istnienia *estoppel* jako jednej instytucji, bez względu na jej ostateczny wynik, to sformułowana pośrednio w tytule recenzowanej rozprawy teza o jej istnieniu stanowiłaby przejaw swoistego kontynentalnego konstruktywizmu. Tymczasem okazuje się, że jeden z najwybitniejszych, ale także najbardziej kontrowersyjnych angielskich sędziów, Lord Denning, sam wskazał na taką możliwość, w pewien sposób przecierając tym samym szlak, którym podążył następnie Habilitant. Lord Denning w orzeczeniu w sprawie *McIlkenny v. Chief Constable of the West Midlands* (1980) QB 283, 317 miał bowiem stwierdzić, że: „*From that simple origin there has been built up over the centuries in our law a big house with many rooms. It is the house called Estoppel. In Coke's time it was a small house with only three rooms, namely, estoppel by matter of record, by matter in writing, and by matter in pais. But by our time we have so many rooms that we are apt to get confused between them. Estoppel per rem judicatam, issue estoppel, estoppel by deed, estoppel by representation, estoppel by conduct, estoppel by acquiescence, estoppel by election or waiver, estoppel by negligence, promissory estoppel, proprietary estoppel, and goodness knows what else. These several rooms have this much in common: They are all under one roof.*”

Nie sposób oprzeć się wrażeniu, że zwięzła, niezwykle obrazowa charakterystyka tego, czym w rzeczywistości jest *estoppel* jako instytucja prawna, jak została ona ukształtowana począwszy od XVII w, na czym polega podobieństwo oraz różnice pomiędzy poszczególnymi jej formami, oraz ostatecznie jakie problemy wynikają z ich interakcji zarówno dla sędziów jak i

uczestników postępowania, zaprezentowana przez Lorda Denninga, w pewien sposób znalazła swoje odzwierciedlenie w samej konstrukcji recenzowanej rozprawy. Świadczy to o dogłębnym zrozumieniu istoty problemu, ale także bardzo sprawnym przedstawieniu skomplikowanych zagadnień przez Habilitanta. Niewątpliwie wywody przedstawione na str. 157-166 recenzowanej rozprawy wskazują na doskonałą świadomość metodologiczną Autora, który w sposób przekonujący pokazuje, że angloamerykańskie prawo prywatne w kwestii uznania jednolitego charakteru *estoppel* balansuje, parafrazując stwierdzenie prof. Roberta Summersa, pomiędzy istotnym podobieństwem funkcji, a znaczącym rozróżnieniem form, przesłanek zastosowania oraz skutków prawnych towarzyszących różnym typom *estoppel*.

Jednocześnie Habilitant unika jednoznacznych stwierdzeń czy też jakichkolwiek uproszczeń, gdy przedstawiając problem jednolitości *estoppel* udziela ostatecznie jedynej trafnej odpowiedzi na pytanie o jednolity charakter omawianej instytucji prawnej. Odpowiedź ta brzmi: „to zależy”, a wyłania się ona z dogłębnej analizy zarówno orzecznictwa jak również doktryny angielskiej, amerykańskiej, australijskiej i nowozelandzkiej. Zasadniczo należy zgodzić się z Autorem, że kwestia ta jest zrelatywizowana zarówno historycznie jak i geograficznie. W telegraficznym skrócie można postawić tezę, że doszukiwanie się jednolitego charakteru *estoppel* stało się popularne w orzecznictwie angielskim na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w., by następnie ustąpić tendencji do poszukiwania różnic pomiędzy poszczególnymi formami *estoppel*, co doprowadziło do powstania kolejnych podziałów oraz niezmiernie skomplikowało wyrastającą dotychczas z ewolucji historycznej systematykę. Podobny proces miał miejsce w prawie australijskim. Prawo amerykańskie poszło inną jeszcze drogą, pozostając pod wpływem redakcji § 90 *Restatement of Contracts*, albowiem spór pomiędzy S. Willistonem a A. Corbinem zakończył się pragmatycznym kompromisem prowadzącym do sytuacji, w której nazwa *estoppel* nie pojawia się w kompilacji zasad amerykańskiego prawa umów, a jednocześnie sama instytucja znajduje szerokie zastosowanie w oparciu o doktrynę *reliance* oraz *unconscionability*. Jedynie w Nowej Zelandii zwyciężyła tendencja do syntetycznego traktowania *estoppel* jako jednolitej instytucji prawa prywatnego.

Rozważania te poniekąd stanowią echo przywołanego stanowiska Lorda Denninga, który pragnąc zaprezentować zarówno jednolitość jak i złożoność konstrukcji *estoppel* posłużył się metaforą domu, posiadającego wiele pokoi, które na drzwiach posiadają jednak różne adresy i służą różnym celom, tak jak pokój dzienny, gabinet czy sypialnia. Metafora ta do dziś trafnie oddaje istotę rzeczy sprowadzającą się do napięcia pomiędzy funkcją a formą, różnorodnością przesłanek i skutków prawnych poszczególnych typów *estoppel* a jednolitością celu, realizacji którego służą. Trafnie zatem Habilitant zauważa, że nie należy przywiązywać się do prezentowanych w orzecznictwie systematyk, skoro zmieniają się one w czasie, ale także różnią w zależności od jurysdykcji.

Habilitant nie forsuje przy tym ani tezy o jednolitym charakterze *estoppel* ani też przeciwnego poglądu o nieprzystawalności poszczególnych typów *estoppel*, co wydaje się być podejściem optymalnym. Niewątpliwie przedmiot badań bardziej nawiązuje do pewnego obszaru czy funkcji niż do konkretnej instytucji, niemniej jednak posłużenie się w tytule pracy odniesieniem do *estoppel* może sugerować przyjęcie przez Autora tezy o jednolitym charakterze tej instytucji. Już we wstępie Habilitant precyzuje jednak, że przedmiot jego badań zasadniczo stanowi kilka instytucji służących realizacji podobnego celu oraz zasad takich jak ochrona zaufania (*reliance*) czy przeciwdziałanie niegodziwości (*unconscionability*).

Przedstawione w recenzowanej rozprawie uzasadnienie wyboru tematu jak również zarys przedmiotu badań zawierają obszerną argumentację. Zdaniem Habilitanta proces kształtowania się poszczególnych form *estoppel* pozostaje w ścisłym związku z prawem umów oraz tzw. klasyczną teorią umowy opartej na przyrzeczeniu oraz *consideration* z jednej strony, a zagadnieniami z zakresu bezpodstawnego wzbogacenia z drugiej, co dotyczy w szczególności *proprietary estoppel*. Co do zasady należy podzielić pogląd, zgodnie z którym charakter prawny *estoppel* w znacznej mierze znajdował swoje odzwierciedlenie w przyjęciu koncepcji umowy jako przyrzeczenia, wymiany, bądź porozumienia. Tym samym problematyka *promissory estoppel* usytuowana została w samym centrum dyskusji o istocie, zakresie, charakterze kontraktu w XX-wiecznej angloamerykańskiej nauce prawa prywatnego oraz w orzecznictwie sądowym. Zagadnienia te rzeczywiście stały się nie tylko przedmiotem systemowych badań zarówno w Stanach Zjednoczonych (L. Fuller, Ch. Fried, G. Gilmore), ale także w Wielkiej Brytanii (P.S. Atiyah, B. Markesinius) i innych państwach zaliczanych do kultury prawa precedensowego.

Przechodząc do sformułowania przez Habilitanta problemu badawczego oraz tez badawczych należy zauważyć, że w punkt wyjścia ocenianej rozprawy stanowiła obserwacja, zgodnie z którą jeden z celów pracy stanowiło wyszukanie funkcjonalnych odpowiedników *estoppel* w prawie polskim jako egzemplifikacji kontynentalnej cywilistyki oraz próba właściwego zlokalizowania poszczególnych odmian *estoppel* w strukturze prawa prywatnego. Zdaniem Habilitanta odpowiednikami różnych typów *estoppel* w prawie polskim są przepisy dotyczące rozliczeń nakładów między posiadaczem a właścicielem (art. 226, art. 230 k.c.) oraz regulujące skutki budowli na cudzym gruncie (art. 231 k.c.). Jednocześnie Habilitant zwraca uwagę na konstrukcyjne oraz funkcjonalne powiązanie tych regulacji z instytucją bezpodstawnego wzbogacenia (art. 405 i n. k.c.) oraz zakazem nadużywania prawa (art. 5 k.c.).

Reasumując, wybór tematyki badawczej należy ocenić pozytywnie. Zagadnienia dotyczące charakteru prawnego oraz historycznej ewolucji instytucji *estoppel* w prawie

angloamerykańskim należą do aktualnych, stanowiąc istotny i wciąż obiecujący obszar badawczy.

I.2 Metoda badawcza

Habilitant w recenzowanej rozprawie deklaruje zastosowanie trzech metod badawczych: metody historycznej, dogmatycznej oraz prawnoporównawczej w wersji określanej jako metoda funkcjonalna. Metoda historyczna znajduje najpełniej swoje zastosowanie w rozdziale drugim, zatytułowanym „odmiany *estoppel* z perspektywy historycznej”, stanowiącej rekonstrukcję ewolucji omawianej instytucji prawnej. Następnie rozdział trzeci „przesłanki stosowania oraz czwarty „skutki prawne *estoppel*” zdominowane są przez rozważania o charakterze dogmatycznym oraz komparatystycznym.

Habilitant słusznie zauważa, że dla skutecznego zastosowania metody dogmatycznej konieczne jest przeprowadzenie precyzyjnej analizy orzecznictwa sądowego, stanowiącego podstawowe źródło prawa w omawianym obszarze. Jednocześnie pomocniczo uwzględnia także poglądy doktryny oraz treść *Restatement of contracts* w przypadku prawa amerykańskiego. Istotną kwestię stanowi zatem stałe poszukiwanie wyrażonej w analizowanych orzeczeniach reguły prawnej określanej jako *ratio decidendi*. Habilitant bardzo precyzyjnie wskazuje na różnice w samym zastosowaniu doktryny precedensu w prawie angielskim, amerykańskim i australijskim. Jednocześnie uwzględniając zasadniczo te trzy systemy prawa, dodatkowo odnosi się także niekiedy do prawa kanadyjskiego oraz nowozelandzkiego, co automatycznie prowadzi do przeplatania się metody dogmatycznej oraz komparatystycznej. Jest to zabieg konieczny i jak najbardziej naturalny w odniesieniu do analizowanego obszaru prawa prywatnego.

Wybór analizowanych systemów prawnych należy uznać za trafny, o ile praca ma ograniczać się wyłącznie do systemów, należących do rodziny prawa precedensowego, dla którego charakterystyczne są omawiane instytucje prawne. Takie zawężenie tematu sprawia jednak, że *prima facie* zarówno przedmiot badań, jak również metoda grawitują nieuchronnie ku dogmatyce prawa angloamerykańskiego. Trzeba jasno stwierdzić, że metoda ta dominuje w pracy, a zarówno metoda historyczna jak i komparatystyczna stosowane są pomocniczo. Sposób posługiwania się trzema metodami badawczymi jest natomiast charakterystyczny dla doktryny angloamerykańskiej, podobnie jak styl prowadzonych rozważań. Tym samym można postawić tezę, że recenzowana praca odnosi się nie tylko do prawa angloamerykańskiego, ale także stanowi egzemplifikację sposobu prowadzenia wywodu oraz prezentowania rozumowań

prawniczych opartych na zastosowaniu metod właściwych kulturze prawa precedensowego. Mówiąc wprost, czytając recenzowaną pracę można odnieść wrażenia, jakby stanowiła ona dzieło osadzone bardzo mocno także w stylu, metodologii czy wręcz kulturze prawnej właściwej doktrynie anglosaskiej.

Dobór narzędzi badawczych należy zatem uznać za trafny, natomiast sposób posługiwania się nimi przez Habilitanta jest niewątpliwie wzorcowy. Rozprawa nie tylko bowiem dotyczy prawa angloamerykańskiego, ale także odzwierciedla sposób pisania, myślenia, czy argumentowania charakterystyczny dla doktryny angloamerykańskiej, choć dr Halberda niekiedy nawiązuje także do prawa kontynentalnego czy też odnosi się do pytań formułowanych w ramach kontynentalnej kultury prawnej. Praca sprawia tym samym wrażenie bardzo rzetelnej, a Autor posługuje się wspomnianymi trzema metodami badawczymi w sposób bardzo płynny, znamionujący wirtuozerię w zakresie prawa angloamerykańskiego rzadko spotykaną u przedstawicieli kontynentalnej kultury prawnej.

I.3 Ocena strony formalnej przedłożonej rozprawy

Recenzowana praca charakteryzuje się szeroką podstawą źródłową, obejmującą: 42 pozycje źródłowe (dokumenty, zbiory, komentarze), 42 akty prawa stanowionego angielskiego, 2 australijskiego, 10 amerykańskiego, 6 źródeł prawa polskiego, 4 akty prawa UE oraz 9 innych aktów prawnych, 220 orzeczeń sądów Anglii i Walii, 24 orzeczenia sądów australijskich, 7 orzeczeń sądów kanadyjskich, 5 orzeczeń sądów nowozelandzkich, 46 orzeczeń sądów amerykańskich, 16 orzeczeń innych sądów z pozostałych jurysdykcji *commonwealth*, 14 orzeczeń sądów polskich. Recenzowana rozprawa charakteryzuje się także bardzo rozbudowanym aparatem krytycznym, zawierającym aż 1278 przypisów. Autor uwzględnił w szerokim zakresie literaturę z zakresu historii, komparatystyki oraz dogmatyki prawa (prawie 700 pozycji).

Oceniana monografia składa się z wprowadzenia zatytułowanego „zagadnienia wstępne”, pięciu merytorycznych rozdziałów, podsumowania, zestawienia źródeł i literatury, indeksu skrótów nazw czasopism, indeksu osobowego, indeksu rzeczowego, indeksu aktów prawnych, indeksu orzeczeń osobowego oraz streszczenia w języku angielskim. Rozprawa jest dziełem obszernym i kompleksowym, niemniej jednak niewątpliwą jej zaletą stanowi fakt, że jej konstrukcja pozwoliła na rozwinięcie oraz klarowne wyeksponowanie prezentowanych przez Habilitanta tez. Tytuł pracy odpowiada zawartej w niej treści, schemat pracy jest zrozumiały.

Praca podzielona jest na pięć rozdziałów. Rozdział pierwszy stanowi wprowadzenie, zawierając omówienie terminologii, wyzwań badawczych, pytań, metodologii, ograniczeń terytorialnych oraz czasowych. Rozdział drugi poświęcony jest historycznemu rozwojowi *estoppel*. Rozdział trzeci dotyczy przesłanek zastosowania *estoppel*, rozdział czwarty skutków prawnych, natomiast rozdział piąty poświęcony jest umiejscowieniu *estoppel* w prawie prywatnym. Rozprawę kończy zwięzłe podsumowanie zawierające dokonane wcześniej ustalenia oraz postulaty *de lege ferenda*. Habilitant zastosował pewne narzędzia redakcyjne, pozwalające na uporządkowanie kompleksowej, złożonej treści wywodu. Wśród nich wymienić należy stosowanie dobrze dobranych i adekwatnych w stosunku do omawianych treści śródtytułów w poszczególnych rozdziałach. Konstrukcję i stronę formalną pracy ocenić należy jednoznacznie pozytywnie. Niewielki mankament może stanowić jedynie brak czytelnego podsumowania poszczególnych rozdziałów, co sprawia, że ilość wątków oraz dokonywanych w pracy ustaleń może powodować wątpliwość, co do ich hierarchii oraz znaczenia dla rozwiązania problemu badawczego, który stawia Autor. Funkcji tej w moim przekonaniu nie zastąpi zamieszczone na końcu pracy, bardzo skądinąd przemyślane, ale też skondensowane podsumowanie. Z pewnością jest ono bardzo pomocne, odnosząc się wprost do pytań badawczych oraz odpowiedzi, które Autor zamierzał na te pytania udzielić. Tym samym ocena tego, czy i na ile Habilitant rozwiązał postawiony na wstępie problem badawczy jest ułatwiona. W pozostałym zakresie formalna strona pracy nie budzi zastrzeżeń.

Wysoko ocenić należy zarówno podział formalny na pięć rozdziałów, logiczną i przejrzystą strukturę pracy, jak również stronę językową. Habilitant bardzo sprawnie unika stosowania kalek językowych, omawia trudną terminologię dążąc do klarownego przedstawienia wątków. Siłą rzeczy niekiedy są one bardzo złożone, a pomimo tego prezentacja rozstrzygnięć sądowych czy dyskusji toczących się w doktrynie angielskiej, amerykańskiej czy australijskiej przedstawiona została w bardzo interesujący sposób, a przy tym napisana żywym językiem, odzwierciedlającym wysoki poziom znajomości omawianych zagadnień bez zbędnego epatowania szczegółami, przy jednoczesnym przedstawieniu wielu niuansów charakterystycznych dla angloamerykańskiej kultury prawnej. Habilitant wyjaśnia przy tym w sposób wyczerpujący zarówno siatkę pojęciową jak również przebieg dyskusji w analizowanym obszarze, czy to orzecznictwa czy nauki prawa.

I.3 Dokonane ustalenia oraz ocena ich istotności

W nawiązaniu do przesłanek wynikających z art. 219 ust. 1. pkt 2 a z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 478) konieczne jest zbadanie, czy dokonane przez Habilitanta ustalenia stanowią znaczny wkład w rozwój prawoznawstwa.

W recenzowanej rozprawie Habilitant postawił szczegółowe pytania badawcze, dotyczące jednolitego charakteru *estoppel* (czy stanowi jednolitą instytucję oraz czy można ją uzasadnić pewną wspólną zasadą, przesłankami i skutkami zastosowania) oraz umiejscowienia tej instytucji prawnej w systemie prawa prywatnego. Odpowiadając na te pytania najpierw w rozdziale drugim dr Halberda przeanalizował szczegółowo zarówno angielską koncepcję jednolitego *estoppel* (*theory of unified estoppel*), jak również orzecznictwo australijskie, nowozelandzkie oraz kanadyjskie, dochodząc do wniosku, że tendencje do traktowania *estoppel* jako jednolitej kategorii nasiliły się na przełomie lat 70-siątych i 80-siątych, by następnie na trwałe ustąpić dalszej fragmentacji tej instytucji, szczególnie w ostatnim czasie, za wyjątkiem prawa nowozelandzkiego (s. 157-163). Ostatecznie Habilitant dochodzi do wniosku, że *estoppel* „(t)o oznaczony wspólną nazwą zespół osobnych instytucji prawnych, których cechą wspólną – na bardzo wysokim poziomie ogólności – jest pełniona funkcja oraz zasada stanowiąca ich *ratio*”. Tym samym przychyliła się w pewien sposób do sceptycznego podejścia prezentowanego w ostatnim czasie w doktrynie angielskiej i australijskiej (por. J Beatson, J. Braithwait, B. McFarlane, E. McKendrick, K.R. Handley), zgodnie z którym jedynym w gruncie rzeczy łącznikiem pomiędzy różnymi typami *estoppel* stanowi w zasadzie wspólna nazwa oraz do pewnego stopnia pełniona funkcja, nie zaś przesłanki, skutki czy charakter prawny. Rekonstruując jednak wspólne *ratio* Habilitant doszedł do wniosku, że jest nią „zasada konsekwencji”, promująca działania konsekwentne, spójne z wcześniejszą deklaracją lub działaniem. Tak rozumiana zasada konsekwencji opiera się, zdaniem Autora, na ochronie dobrej wiary w znaczeniu obiektywnym oraz zakazie nadużywania prawa (por. s. 426-427). Muszę przyznać, że stanowisko to nie jest dla mnie do końca jasne. Dobrze odzwierciedla ono jednak dyskusję toczącą się w samej doktrynie angielskiej. Należy dodać, że Habilitant sam przyznaje, że „(w) angloamerykańskiej nauce i orzecznictwie położenie nacisku na przeciwdziałanie niekonsekwentnemu (*inconsistent*) zachowaniu jako funkcji *estoppel* stanowi rzadkość. Akcent kładzie się natomiast na zagadnienie niegodziwości. Mimo to wydaje się, że nie stanowi ono uzasadnienia stosowania *estoppel*” (s. 427). Tym samym stanowisko Habilitanta dotyczące wspólnego rdzenia, czy samej istoty *estoppel* pozostaje w sprzeczności z większością

poglądów reprezentowanych w doktrynie angielskiej i amerykańskiej. Wydaje się, że wynika to jednak z nie do końca uświadomionego problemu Petera Birksa, czyli tendencji, którą z resztą Habilitant sam opisuje, do nadania prawu angielskiemu pewnej logicznej i spójnej systematyki, wbrew samym opiniom praktyków stosujących to prawo. Należy zauważyć, że także zaproponowane kilkakrotnie m. in. przez Lorda Denninga ujednoczone podejście do *estoppel* miało ostatecznie na celu realizację innych, powiedzmy systematyzujących zabiegów, takich jak chociażby połączenie instytucji *Common Law* oraz *Equity* w jeden spójny system skarg, co sam sędzia Denning wyraził w pewien sposób w orzeczeniu w sprawie *Central London Property Trust Ltd v High Trees House Ltd* [1947]. Jednocześnie uważam, że właśnie nieoczywista i oryginalna na tle dotychczasowych ustaleń doktryny angloamerykańskiej konkluzja jest paradoksalnie największym osiągnięciem Habilitanta. Stosując kryterium wspólnego *ratio*, polegające na przeciwdziałaniu różnym przejawom niekonsekwencji w stosowaniu środków prawnych typowych dla *Common Law*, Autor postawił innowacyjną, całkowicie nowatorską tezę, którą jednocześnie znajduje głębokie uzasadnienie w postaci napięć pomiędzy tendencjami unifikującymi oraz autonomizującymi poszczególne typy *estoppel*. Dr Halberda przyznaje, że pogląd taki nie jest reprezentatywny w angloamerykańskiej doktrynie prawa prywatnego. Cóż, podobnie jak nierepresentatywne były różne poglądy i propozycje Lorda Denninga, także nierepresentatywne propozycje mogą z czasem przetrzeć szlak i dowieść swojej trafności. Na tym polega rozwój nauki prawa, że kolejni badacze prezentują nowe wyjaśnienia czy propozycje systematyki, nie licząc się z chwilowym *opinio communis*, gdyż w przeciwnym wypadku trudno byłoby mówić o podejściu innowacyjnym, twórczym czy po prostu oryginalnym. Bez zbędnej przesady można stwierdzić, że recenzowana rozprawa odpowiada temu kryterium, a jednocześnie prezentowane w niej ustalenia oparte są na dogłębnej, rzetelnej analizie orzecznictwa, zwłaszcza angielskiego, skoro Habilitant analizuje ponad 300 orzeczeń sądów angielskich, amerykańskich, australijskich, kanadyjskich oraz nowozelandzkich.

Jednocześnie należy zauważyć, że przyjęcie tezy o braku podstaw do uznania *estoppel* za jednolitą instytucję prawa angloamerykańskiego powoduje, iż w zawieszeniu pozostaje pytanie o określenie przedmiotu badań oraz tytułu pracy. Jeśli bowiem Autor ostatecznie jednak dochodzi do przekonania, że *estoppel* jednolitą instytucją nie jest, a posiada jedynie wspólną *ratio*, to być może warto było ograniczyć zakres badań do jednego z wybranych typów *estoppel*, np. *promissory estoppel*, któremu ostatecznie i tak Habilitant poświęca najwięcej uwagi. Dylemat ten jest natychmiast widoczny w odniesieniu do kolejnego pytania badawczego o usytuowanie *estoppel* w prawie prywatnym. W rozdziale piątym Habilitant przeanalizował

różne teorie dotyczące charakteru prawnego *promissory estoppel*; koncepcję kontraktową, deliktową oraz *sui generis*. Ostatecznie prezentuje On pogląd, zgodnie z którym ze względu na to, że *estoppel* wykracza poza granice prawa umów, *promissory estoppel* stanowi kategorię *sui generis*, a właściwym dla niej miejsce stanowi zasadniczo część ogólna prawa prywatnego lub prawa zobowiązań. Należy jednak zauważyć, że o ile stanowisko to nie jest tak jednoznacznie wyartykułowane w samym rozdziale piątym, to obejmuje ono zasadniczo dyskusję dotyczącą usytuowania *promissory estoppel*, nie zaś *estoppel* w ogóle.

Pomimo tych wątpliwości wydaje mi się, że zaprezentowana w rozprawie oryginalna koncepcja oparcia różnych *estoppel* na wspólnej *ratio*, stanowi przekonujący argument na rzecz przyjętego w rozprawie zakresu badań, który wykracza poza jeden typ *estoppel*. Przewrotnie można powiedzieć, że gdyby tak szeroki zakres badań nie został określony, a praca obejmowałaby tylko *promissory estoppel*, to Autor zapewne nie miałby możliwości sformułowania swojej oryginalnej tezy, opierającej się na rozróżnieniu samej instytucji oraz jej *ratio*. Ponadto należy zauważyć, że Habilitant w sposób przekonujący odpowiedział na szczegółowe pytania dotyczące przesłanek, zakresu oraz skuteczności ochrony w odniesieniu do różnych typów *estoppel*, wskazując przy tym na podobieństwa i różnice pomiędzy prawem angielskim, amerykańskim oraz australijskim w zakresie takich zagadnień, jak: procesowe znaczenie przesłanki działania w zaufaniu do oświadczenia, konieczność wykazania związku przyczynowo- skutkowego pomiędzy oświadczeniem woli a działaniem osoby powołującej się na *estoppel*, rola uszczerbku jako przesłanki *promissory estoppel*, wpływ niegodziwości jako przesłanki zastosowania *estoppel*, określenie przesłanek, po spełnieniu których *estoppel* może stanowić podstawę powództwa. Ponadto dr Halberda, analizując orzecznictwo sądowe oraz poglądy doktryny angloamerykańskiej dokonał także ustaleń w zakresie tego, w jakim stopniu chroniony jest podmiot powołujący skutecznie *estoppel*, a tym samym czy i kiedy może on uzyskać wyłącznie naprawienie uszczerbku spowodowanego oparciem się przezeń na oświadczeniu innego podmiotu (*reliance interest*), kiedy zaś zapewnione zostanie zaspokojenie jego oczekiwań (*expectation interest*). Autor recenzowanej rozprawy podejmuje także dwa dodatkowe zadania, o charakterze ogólniejszym, starając się wskazać funkcjonalne odpowiedniki *estoppel* w prawie kontynentalnym, w szczególności polskim oraz odpowiedzieć na pytanie o usytuowanie poszczególnych odmian *estoppel* w strukturze prawa prywatnego.

Rezultat przeprowadzonych przez Habilitanta badań, jaki stanowi dokonanie szeregu ustaleń dotyczących charakteru prawnego, przesłanek, zakresu ochrony, a także ewolucji *estoppel* w prawie angielskim, australijskim i amerykańskim, osiągnięty przy zastosowaniu metody historycznej, komparatystycznej (funkcjonalnej) oraz dogmatycznej, zasługuje na

bardzo wysoką ocenę. Niemniej jednak w odniesieniu do zastosowania przyjętej w pracy metodologii zgłosić należy dwie uwagi krytyczne.

Po pierwsze, rozprawa pomimo deklarowanego zastosowanie metody historycznej zasadniczo nie zawiera przedstawienia historycznych uwarunkowań ewolucji *estoppel*, w szczególności zaś brak jest wprowadzenia zestawiającego tą ewolucję z wcześniejszym, analogicznym procesem, odnoszącym się do wykształcenia się nowożytnej konstrukcji kontraktu jako umowy opartej na oświadczeniu woli stron w prawie kontynentalnym, ściśle związanym wszak z konstrukcją kontraktu w prawie rzymskim i jej późniejszą recepcją w Europie. Zagadnienie dotyczące zaskarżalności nieformalnych zobowiązań dotyczy w szczególności rozróżnienia na *pacta nuda* i *pacta vestita*. Głębsza analiza historyczna prowadzić może do wniosku (por. J. Gordley, H. Berman), że dopiero wpływ prawa kanonicznego, następnie szkoły prawa natury oraz poglądów XVII-wiecznych filozofów takich jak; Grocjusz, Wolff i Puffendorf, doprowadziły do ukształtowania się zasady zaskarżalności wszystkich porozumień. Poglądy jurystów rzymskich, komentatorów, glosatorów czy nawet postglosatorów koncentrowały się wokół takiej konstrukcji kontraktu, która zakładała bądź spełnienie wymogów formalnych, bądź też wystąpienie przyczyny prawnej określanej jako *causa*, bardzo podobnej do angielskiej konstrukcji *consideration*. Tym samym szersze zastosowanie metody historycznej, chociażby w formie historycznego wprowadzenia do omawianej problematyki, usytuowanego w rozdziale pierwszym recenzowanej rozprawy, mogłoby przyczynić się do wykazania podobieństw pomiędzy wcześniejszym prawem kontynentalnym, pozostającym pod wpływem recepcji prawa rzymskiego, a prawem angielskim. Badania takie prowadzone wszak były przez wybitnych historyków prawa i komparatystów, takich jak: F. Pringsheim, H. Kantorowicz, H. Berman, F. Wieacker, H. Koetz, K. Zweigert, R. Zimmermann, a ich wyniki wskazują na znaczne podobieństwo funkcjonalne pomiędzy prawem rzymskim oraz prawem angielskim, pomimo braku bezpośredniej recepcji prawa rzymskiego w Anglii. Uwagi odnoszące się do recepcji rozwiązań kontynentalnych i ich wpływu na kształtowanie się zasady *consideration* znajdują się co prawda w rozdziale drugim (por. s. 106-113), ale są one bardzo skondensowane. W moim przekonaniu, celowe byłoby umieszczenie w pracy o charakterze historyczno-komparatystycznym, w części wprowadzającej, szerszego tła historycznego, towarzyszącego wykształceniu się współczesnej zasady dobrej wiary oraz zakazu nadużycia prawa w prawie kontynentalnym, a także analogicznych, chociaż odmiennych rozwiązań w prawie angielskim. Habilitant w samym wstępie pracy wskazuje na brak uwzględnienia koncepcji *estoppel* w literaturze cywilistycznej poświęconej tym zasadom, tym bardziej w moim przekonaniu warto było wykorzystać okazję

i zaprezentować przynajmniej skrótową charakterystykę ewolucji obydwu instytucji, zarówno w prawie kontynentalnym jak i angloamerykańskim. Nadałoby to rozdziałowi pierwszemu bardziej historyczny rys, przyczyniając się do pełniejszego przedstawienia w bardzo skróconej oczywiście formie, drogi rozwoju zasady ochrony dobrej wiary oraz zakazu nadużycia prawa, na którego tle lepiej widoczne byłyby podobieństwa i różnice dotyczące ewolucji samej instytucji *estoppel* w prawie angielskim, a następnie w innych systemach prawa precedensowego.

Po drugie, biorąc pod uwagę zakres pracy, obejmujący prawo: angielskie, amerykańskie, australijskie, a pomocniczo także kanadyjskie oraz nowozelandzkie, nie sposób nie zauważyć, że we wszystkich tych systemach prawnych instytucja *estoppel* pełni zasadniczo bardzo podobną, jeśli nawet nie tą samą funkcję. Narzuca się tu skojarzenie recenzowanej rozprawy, jako dzieła wszakże komparatystycznego, do koncertu fortepianowego na lewą rękę w D-dur, napisanego przez Maurice'a Ravela na zamówienie Paula Wittgensteina. Dzieło Ravela jest z pewnością świetnym utworem fortepianowym, niemniej jednak przeznaczonym dla jednoręcznego pianisty. Podobnie recenzowana rozprawa jest zapewne jedną z najlepszych rozpraw komparatystycznych we współczesnej polskiej literaturze, niemniej jednak komparatystyka ta jest w pewnym sensie ograniczona do jednej, angloamerykańskiej ręki, brak bowiem tonów wynikających z analizy bardziej odmiennych od prawa angielskiego systemów prawnych. Oczywiście uważam, że mankament ten trudno byłoby naprawić, niemniej jednak z pewnością przydatne byłoby w recenzowanej pracy szersze uwzględnienie analogicznych wobec *estoppel* zasad czy instytucji prawnych istniejących w prawie francuskim, niemieckim czy polskim. Wprawdzie Autor je w różnych miejscach wymienia, wspomina, w pewien sposób są one w tle obecne, brak jednak w pracy postawienia kropki nad i polegającego na ogólnym nawet ich zestawieniu z angielskimi formami *estoppel* oraz ogólnym omówieniu podobieństw i różnic. Nie byłoby to konieczne, gdyby nie deklarowany przez Habilitanta wybór metody komparatystycznej w postaci analizy funkcjonalnej. Warto zauważyć, że funkcjonalizm może być jedynie w ograniczonym stopniu przydatny do analizy tak blisko ze sobą spokrewnionych systemów prawnych jak angielskie *common law* oraz prawo amerykańskie, czy australijskie. W zasadzie funkcjonalizm niewiele tu dodaje do, prowadzonej skądinąd bardzo rzetelnie przez Habilitanta, dogmatycznej analizy orzecznictwa angielskiego, amerykańskiego czy australijskiego.

Przechodząc do oceny sformułowania przez Habilitanta problemu badawczego oraz też badawczych należy zauważyć, że w punkt wyjścia ocenianej rozprawy stanowiła obserwacja, zgodnie z którą jeden z celów pracy stanowiło wyszukanie funkcjonalnych odpowiedników

estoppel w prawie polskim jako egzemplifikacji kontynentalnej cywilistyki oraz po drugie próba właściwego zlokalizowania poszczególnych odmian *estoppel* w strukturze prawa prywatnego. Zdaniem Habilitanta odpowiednikiem różnych typów *estoppel* w prawie polskim stanowią przepisy dotyczące rozliczeń nakładów między posiadaczem a właścicielem (art. 226, art. 230 k.c.) oraz przepisy regulujące skutki budowli na cudzym gruncie (art. 231 k.c.). Jednocześnie Habilitant zwraca uwagę na konstrukcyjne oraz funkcjonalne powiązanie tych regulacji z instytucją bezpodstawnego wzbogacenia (art. 405 i n. k.c.) oraz zakazem nadużywania prawa (art. 5 k.c.). Spostrzeżenia te co do zasady uznać należy za trafne. Przydatne byłoby jednak bardziej szczegółowe porównanie tych instytucji z różnymi formami *estoppel*.

Obydwie zgłoszone przeze mnie uwagi krytyczne mają w istocie rzeczy charakter polemiczny i dotyczą samej strategii prowadzonych badań, rozłożenia akcentów czy też pewnego stylu uprawianej komparatystyki, sprowadzając się do kwestii proporcji w zastosowaniu deklarowanych metod badawczych. Jednocześnie podkreślić należy, że realizacja przez dr Halberdę projektu badawczego, jaki stanowiła analiza *estoppel* w prawie angloamerykańskim, opiera się w znacznej mierze na bardzo dobrze, wręcz wzorowo, przeprowadzonej analizie dogmatycznej, czynionej zgodnie z angielskim paradygmatem, a zatem sprowadzającej się do analizy orzecznictwa sądowego. Siłą rzeczy dogmatyka ta przeplata się z historią prawa, choć z drugiej strony jeśli mowa o wciąż obowiązujących precedensach, nawet jeśli sięgających XVII w., to stanowią one wszak źródło obowiązującego prawa albo perswazyjnie wpływają na aktualny stan prawny oraz praktykę orzecniczą.

Jeśli chodzi o drobniejsze uwagi krytyczne, warto podnieść dwie dodatkowe kwestie.

Omawiając konstrukcję *consideration* oraz powstanie doktryny *practical benefit*, Habilitant prezentuje bardzo z resztą ciekawie i trafnie dylemat orzeczniczy wynikający z zasady przyjętej w sprawie *Foakes v. Beer* (1884) z jednej oraz *Williams v. Roffey* (1991) z drugiej strony. Podzielając wyrażone na s. 131-133 oraz s. 318-325 rozprawy habilitacyjnej przekonania Autora, dotyczące tej centralnej dla zrozumienia konstrukcji *promisory estoppel* kwestii, warto zauważyć, że pominięte zostało rozstrzygnięcie w sprawie *Atlas Express v. Kafco (Importers & Distributors) Ltd.* (1989), gdzie sąd przychylił się do ogólnej zasady wyrażonej w *Stilk v. Myrick* (1809), czyli, że obietnica modyfikująca kontrakt nie może stanowić rodzaju wymuszenia, albowiem co do zasady wykorzystanie okoliczności łączy się nierzadko z inną doktryną ograniczającą zakres doktryny *practical benefit*, a mianowicie z doktryną *economic duress*.

Zgadając się z przedstawioną przez Habilitanta niezwykle krytyczną oceną orzecznictwa angielskiego z lat 2016-2020 (por. s. 433 recenzowanej rozprawy), należy jednak poczynić pewne uwagi w tym zakresie. Po pierwsze, nie jest do końca jasne do których rozstrzygnięć Habilitant konkretnie nawiązuje, albowiem omawiając je wcześniej w różnych fragmentach recenzowanej rozprawy, nie formułuje tak kategoriycznych ocen. Jedynie można się domyślać, że uwagi te dotyczą w szczególności dwóch kwestii: zakresu zastosowania oraz możliwości modyfikacji umów przy zastosowaniu *promissory estoppel* w oparciu o doktrynę *practical benefit*, oraz zastosowania *proprietary estoppel* do spraw z zakresu prawa spadkowego. Co do zasady zgadzam się z tym, że nadmierne korzystanie w ostatnim czasie z *promissory estoppel* w przypadku modyfikacji zobowiązań umownych należy ocenić krytycznie. Nie jestem jednak pewien, czy można w tym przypadku mówić o tym, że instytucja ta zagraża pewności prawa, jest koniem trojańskim prawa umów, czy też demuluje zasadę pewności obrotu (por. s. 433). Kwestia ta stanowi oczywiście domenę interpretacji skutków praktyki orzeczniczej. Osobiście podzielam pogląd, że po wydaniu orzeczenia w sprawie *Williams v. Roffey* (1991) w prawie angielskim pojawiła się niebezpieczna tendencja do zbyt łatwego zarzucenia wymogu *consideration*. Z drugiej strony należałoby jednak zbadać rozwój najnowszego orzecznictwa w zakresie zastosowania doktryny zaproponowanej w *Atlas Express v. Kafco* (1989) i odpowiedzieć na pytanie, czy np. doktryna *economic duress*, czyli wymuszenia ze względu na skutki ekonomiczne oraz relację z drugą stroną, nie posiadającą wszak alternatywy wobec akceptacji nowych, mniej korzystnych warunków umowy, nie stanowi skutecznego antidotum wobec wspomnianych zagrożeń. Generalnie mam wrażenie, że Autorowi nieco brakuje argumentów równie silnych, jak formułowane na końcu rozprawy krytyczne uwagi. Nie znaczy to oczywiście, że uwagi te nie są trafne. Jeśli zaś chodzi o sformułowane postulaty *de lege ferenda*, idące w kierunku ograniczenia dyskrecjonalności sędziowskiej, dowolności skutków materialnoprawnych, ograniczenia zastosowania *estoppel* do roli środka obronnego, nie zaś podstawy niezależnego roszczenia materialnoprawnego, w moim przekonaniu należy się z nimi w całej rozciągłości zgodzić.

Dokonując całościowej oceny recenzowanej pracy należy stwierdzić, że określenie problemu badawczego, sformułowanie tez oraz rozwiązanie tego problemu w odniesieniu do omawianej pracy zasługuje bez wątpienia na bardzo wysoką ocenę. Na podobną ocenę zasługuje metodologiczna strona pracy. Autor posłużył się w pracy podejściem kompleksowym, obejmującym metodę historyczną, dogmatyczną oraz komparatystyczną, badając w sposób systematyczny, a zarazem wyczerpujący kluczowe z punktu widzenia udowodnienia postawionej tezy kierunki ewolucji orzecznictwa sądów w Anglii, USA i

Australii. Dodać należy, że szczególną uwagę w recenzowanej rozprawie Habilitant poświęcił najnowszemu orzecznictwu sądów angielskich z lat 2016-2020, dokonując jednocześnie bardzo krytycznej jego oceny. Habilitant postawił wręcz tezę o tym, że niezwykle szerokie zastosowanie instytucji *estoppel* w prawie angielskim, liberalne podejście do przesłanek interwencji w stosunki umowne bądź własnościowe, a nade wszystko daleko idąca dyskrecjonalność sędziowska prowadzą do „rozsadzenia systemu prawa prywatnego od wewnątrz”, co przejawia się w braku pewności prawa, niemożności przewidzenia przesłanek oraz zakresu przyznawanej przez sąd ochrony. Uznaniowość sądów wraz z niejasnością kryteriów ochrony uzasadnionych oczekiwań poszkodowanego prowadzi zdaniem dr Halberdy do daleko idącej niepewności odnośnie do sytuacji prawnej, podważając w gruncie rzeczy zasadę związania umową, zasadę pewności obrotu czy ochrony jedynie uzasadnionych i precyzyjnie określonych oczekiwań stron.

Wyrażam przekonanie, że oceniana rozprawa habilitacyjna autorstwa dr Jana Halberdy ma charakter twórczy i zarazem dotyczy bardzo istotnej problematyki. Jednocześnie zarówno założenia metodologiczne jak i hipoteza badawcza zostały wyraźnie wyartykułowane, świadcząc o samodzielności oraz pogłębionej świadomości metodologicznej Habilitanta, zaś skonstruowane we wstępie hipotezy zostały następnie konsekwentnie rozwinięte w poszczególnych rozdziałach rozprawy. Zarówno sformułowanie celu, hipotez badawczych jak i dobór metod, przy pomocy których cel ten został zrealizowany, ocenić należy bardzo wysoko.

W podsumowaniu należy stwierdzić, że przedstawiona do oceny monografia naukowa autorstwa doktora Jana Halberdy, „*Estoppel* w angloamerykańskim prawie prywatnym”, Kraków (Księgarnia Akademicka) 2020, stron: 526, ISBN 978-83-8138-259-5 (druk), ISBN 978-83-8138-260-1 (on-line, pdf), spełnia kryterium sformułowane w art. 219 ust. 1. pkt 2a z dnia 20 lipca 2018 roku prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 478), polegające na wykazaniu się przez habilitanta osiągnięciem naukowym uzyskanym po otrzymaniu stopnia doktora, stanowiącym znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny. Oceniana monografia stanowi z pewnością dorobek naukowy wystarczająco obszerny, a zarazem wartościowy, skoncentrowany niewątpliwie na ważnych zagadnieniach z zakresu prawa prywatnego, Oceniany dorobek określić można nie tylko jako istotny i nowatorski, ale zasadniczo także przydatny z praktycznego punktu widzenia.

II. Ocena aktywności naukowej Habilitanta, o której mowa w art. 219 ust. 1. pkt. 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 478).

Na dorobek naukowy Habilitanta powstały po uzyskaniu przez niego stopnia doktora nauk prawnych w zakresie nauk prawnych składają się: 2 samodzielne monografie (w tym praca habilitacyjna), 20 artykułów w czasopiśmie, 13 rozdziałów w monografiach i 3 recenzje. Aktywność naukowa Habilitanta obejmuje także 14 wystąpień na krajowych lub międzynarodowych konferencjach naukowych, udział w prestiżowym międzynarodowym programie badawczym Europejskiej Rady ds. Badań Naukowych pt. „Comparative History of Insurance Law in Europe (CHILE) Tontines” realizowanym przez Universität Augsburg; konkurs zagraniczny w ramach programu Horyzont 2020 (grant nr 647019 zrealizowany w latach 2016-2017), członkostwo w European Society for Comparative Legal History,.

Pod względem przedmiotowym zainteresowania naukowe Habilitanta są skoncentrowane wokół trzech głównych nurtów badawczych. Pierwszy nurt obejmuje historię angielskiego prawa umów. Nurt drugi koncentruje się na angloamerykańskim prawie bezpodstawnego wzbogacenia. Wreszcie nurt trzeci określić można jako problematykę ewolucji angielskiego prawa procesowego oraz jego relacji względem innych systemów prawnych. Pozostałe prace Habilitanta dotyczą historii ustroju oraz różnych instytucji prawnych w prawie polskim oraz angloamerykańskim.

Przedstawiony do oceny dorobek naukowy dr Jana Halberdy jest w moim przekonaniu wystarczająco obszerny pod względem ilościowym. Oceniam, że jest to dorobek znaczący nie tylko ze względu na rozmiary objętościowe większości ocenianych publikacji, ale przede wszystkim ze względu na wagę i znaczenie rozważanych problemów. Aktywność naukowa Habilitanta oraz znaczenie dla rozwoju nauki prawa oceniana w odniesieniu do liczby cytowań na podstawie baz danych Lex, Legalis, portali internetowych Researchgate.net, Academia.edu, Google Scholar oraz przeglądu literatury, zgodnie z prezentowanymi przez Niego danymi wynosi odpowiednio: 122 cytowań bez autocytowań oraz 172 cytowania wraz z autocytowaniami, co odpowiednio przekłada się na indeks Hirscha $H = 4$ (na podstawie wskazanych wyżej obliczeń — bez autocytowań) oraz $H = 6$ (na podstawie wskazanych wyżej obliczeń — wraz z autocytowaniami). Ponadto należy zauważyć, że w okresie po uzyskaniu stopnia doktora Habilitant uzyskał 331 pkt. MNISW = 331, które wykazuje w oparciu o obliczenia z lat 2009-2016 dokonane na podstawie ankiet samooceny sporządzanych w WPiA UJ w odniesieniu do wykazu czasopism za poszczególne lata publikowane przez właściwego

ministra, skorygowane o dane z Repozytorium UJ, a także o obliczenia z lat 2017-2020 dokonane na podstawie rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 22 lutego 2019 r. w sprawie ewaluacji jakości działalności naukowej.

Habilitant posiada istotne osiągnięcia w zakresie badań nad prawem prywatnym, zarówno historycznym jak i obowiązującym, prowadząc także badania prawnoporównawcze w tym ważnym obszarze. Oceniany dorobek charakteryzują dwie cechy. Po pierwsze, w ramach prowadzonych badań historycznoprawnych oraz komparatystycznych Habilitant konsekwentnie i z niezwykłą rzetelnością ustosunkowuje się do licznych, materiałów źródłowych oraz orzeczeń sądowych, poszukując w nich w oparciu o metodę rekonstrukcji *ratio decidendi* odpowiedzi na pytanie o ewolucję różnych instytucji prawnych. Dorobek ten charakteryzuje przede wszystkim bardzo dogłębna znajomość orzecznictwa sądów angielskich, amerykańskich, australijskich, ale także, co niezwykle istotne, posługiwanie się dla oceny, interpretacji czy w ramach dokonywanych ustaleń interpretacyjnych, metodą właściwą anglosaskiej kulturze prawa precedensowego. Po drugie, oceniany dorobek naukowy posiada twórczy charakter, a Autor nie obawia się stawiania oryginalnych hipotez badawczych, nierzadko bardzo krytycznie oceniając orzecznictwo sądów. Habilitant potrafi zachować równowagę pomiędzy zbyt dużą szczegółowością a nadmiernym uproszczeniem, o które wyjątkowo łatwo w przypadku prawa angloamerykańskiego, zdolnością prezentowania syntetycznych ustaleń odnośnie do kierunku ewolucji orzecznictwa czy tendencji dominujących w doktrynie, a rzetelnością i drobiazgowością charakterystyczną dla dojrzałej komparatystyki prawniczej uprawianej w oparciu o paradygmat funkcjonalizmu. Należy zauważyć, że badania prowadzone przez Pana Dr. Jana Halberdę wykraczają zdecydowanie poza typową historię prawa prywatnego. Habilitant w sposób wyraźny w swym dotychczasowym dorobku naukowym dąży do pogłębionej analizy podstaw metodologicznych oraz poszukiwania odpowiedzi na pytanie o relacje pomiędzy instytucjami, prawa prywatnego wykształconymi w *common law* a ich kontynentalnymi odpowiednikami (por. *Undue Payment in the Polish Code of Obligations of 1933 as Compared with Other Regulations of That Time*, Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa, Kraków 2017, zeszyt specjalny, s. 63-94; Nienależne świadczenie w polskim Kodeksie zobowiązań z 1933 r. na tle porównawczym, w: Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa, Kraków 2016, tom 9 (1), s. 67-95; Argumentacja historyczno-prawna w orzecznictwie Izby Lordów przełomu XX i XXI wieku na przykładzie nawiązań do sprawy *Moses v. MacFerlan* z 1760 roku, w: Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa, Kraków 2015, tom 8 (2), s. 199-214, Anna Dunin-Dudkowska, Testament jako zwierciadło kultur. Polskoamerykańskie studium komparatystyczne,

Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2014, 349 s., w: *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 2015, nr 2, s. 474-487).

Istotną cechą ocenianego dorobku naukowego stanowi także to, że Habilitant potrafi skutecznie i w sposób przekonujący łączyć rozważania dotyczące historii prawa z analizą jej wpływu na obecną systematykę pojęć prawnych oraz współczesnych metod czy instytucji prawnych w kontekście prawnoporównawczym. Znajduje to swoje odzwierciedlenie nie tylko w odniesieniu do prac zakresu współczesnego angloamerykańskiego prawa prywatnego, ale także takich zagadnień jak teoria rozumowań prawniczych, koncepcja dyskrecjonalności i precedensu, systematyzacja oraz fragmentacja siatki pojęciowej w prawie angielskim, ale także w odniesieniu do zagadnień o szerszym zakresie, w tym teoretycznoprawnych oraz komparatystycznych. Dorobek naukowy Habilitanta uzupełnia jego zaangażowanie na rzecz promocji nauki oraz działalność dydaktyczna. Na uwagę zasługuje także aktywność Habilitanta w zakresie popularyzacji nauki, obejmująca 14 wystąpień na krajowych lub międzynarodowych konferencjach naukowych.

Ocena aktywności naukowej Habilitanta wymaga stwierdzenia tego, czy aktywność ta realizowana była w więcej niż jednej uczelni lub instytucji naukowej w szczególności zagranicznej. W odniesieniu do tego kryterium na wstępie należy stwierdzić, że jedyne miejsce zatrudnienia Habilitanta stanowi Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego (od 1.03.2008 r. do 30.09.2009 r. asystent w Katedrze Powszechnej Historii Państwa i Prawa WPiA Uniwersytetu Jagiellońskiego, a od 1.10.2009 r. adiunkt w Katedrze Powszechnej Historii Państwa i Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego). Jednocześnie Habilitant po osiągnięciu stopnia naukowego doktora był aktywny naukowo na kilku uczelniach wyższych. Po pierwsze, jako wykonawca uczestniczył w realizacji projektu badawczego pt. *Comparative History of Insurance Law in Europe (CHILE): Tontines'* realizowanego przez Uniwersytet w Augsburgu w ramach grantu Europejskiej Rady ds. Badań Naukowych programu Horyzont 2020 grant nr 647019 (2016-2017), wykazując aktywność badawczą na Uniwersytecie w Augsburgu, polegającą na opracowaniu rozdziału na temat prawa polskiego w monografii wydanej w Niemczech (Tontines in Poland, w: P. Heliwege (ed.), *The Past, Present, and Future of Tontines. A Seventeenth Century Financial Product and the Development of Life insurance*, Berlin 2018, s. 273-288, oraz wygłoszeniu referatu pt. "Tontines in Poland" na konferencji Second Conference on a Comparative History of Insurance Law in Europe: „Tontines' w Augsburgu (10-12 listopada 2016 r.). Ponadto w ramach współpracy naukowej Habilitant zrealizował dwa wyjazdy w ramach programu Erasmus + na Uniwersytecie w Augsburgu (2015 r.) oraz Uniwersytecie we Freiburgu (2014 r.). Należy także odnotować aktywność Habilitanta

na St. Mary's University School of Law, San Antonio w Texasie w latach 2015-2020. Na wspomnianej uczelni realizował on pobyt badawczy w maju 2017 r.. We współpracy z prof. Vincentem Johnsonem z St. Mary's University School of Law, San Antonio w Texasie, USA wykazał się aktywnością polegającą na nawiązaniu współpracy naukowej pomiędzy Wydziałem Prawa i Administracji UJ a St. Mary's University School of Law, San Antonio, Texas, co ostatecznie zaowocowało podpisaniem w 2020 r. umowy o współpracy nr W-WPA-1-2020 pomiędzy obydwoma uczelniami. W moim przekonaniu Habilitant wykazał się aktywnością naukową polegającą na prowadzeniu badań, przeprowadzeniu konsultacji, kwerend bibliograficznych oraz wygłoszeniu referatów podczas pobytów badawczych na następujących uczelniach: Uniwersytet Karola w Pradze (2011), Radboud University Nijmegen w Holandii w 2012 r., na Uniwersytecie w Kolonii w 2014 r, Uniwersytecie w Bochum w 2014 r., Uniwersytecie w Heidelbergu oraz na Freie Universitat w Berlinie w 2017 r.

W konkluzji wyrażam opinię, że aktywność naukowa Habilitanta spełnia wymóg istotności wynikający z art. 219 ust. 1 pkt. 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 478) oraz była realizowana w więcej niż jednej uczelni lub instytucji naukowej w szczególności zagranicznej.

III. Ocena końcowa

Dorobek naukowy Pana dr Jan Halberdy oceniam jako znaczący i wartościowy merytorycznie. Przedłożona do oceny monografia pt.: „*Estoppel* w angloamerykańskim prawie prywatnym”, Kraków (Księgarnia Akademicka) 2020, ISBN 978-83-8138-259-5 (druk), ISBN 978-83-8138-260-1 (on-line, pdf) niewątpliwie jest osiągnięciem naukowym, stanowiącym znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym przypadku nauk prawnych.

Praca ta wnosi istotny wkład w rozwój nauki prawa, poprzez nowe i znaczące pod względem wartości naukowej tezy oraz konstrukcje teoretyczne, w których Habilitant przedmiotem refleksji naukowej objął kluczowe zagadnienia takie jak: charakter prawny *estoppel* w prawie amerykańskim, rodzaje *estoppel*, ewolucja tej instytucji prawnej w prawie angielskim, amerykańskim, australijskim, przesłanki oraz skutki prawne jego zastosowania, systematyka oraz miejsce *estoppel* w systemie prawa prywatnego analizowanych systemów prawnych. Habilitant podjął próbę wskazania podobieństw oraz różnic pomiędzy omawianymi

typami *estoppel*. Uzyskane przez Pana dr Jana Halberdę wyniki badań uprawniają do stwierdzenia, że przedłożona rozprawa przyczynia się do rozwoju nauki prawa. Podobnie jednoznacznie pozytywnie ocenić należy aktywność naukową Habilitanta, która z pewnością jest istotna i charakteryzuje się poszerzeniem wiedzy oraz upowszechnieniem ustaleń dotyczących angloamerykańskiego prawa prywatnego. Ponadto aktywność ta realizowana była także w ramach współpracy międzynarodowej z ośrodkami naukowymi z USA, Niemiec oraz Czech, zarówno w ramach realizacji projektów badawczych, jak również w wyniku bezpośredniej wymiany naukowej.

W związku z powyższym, stwierdzam, że dorobek naukowy oraz aktywność naukowa pana doktora Jan Halberdy spełnia wymagania, ustalone w art. 219 ust. 1 pkt. 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 478), co uzasadnia wniosek o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Maciej Golcecki